

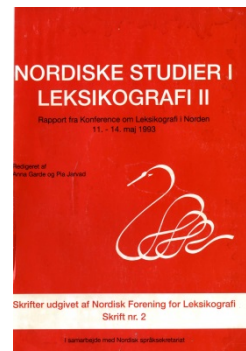
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Lexikografins terminologi: systematiske aspekter

Forfatter: Bo Svensén

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 2, 1993, s. 263-278
Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, 11.-14. maj 1993

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lexikografins terminologi: systematiska aspekter

Bo Svensén

1. Systematik i fackordböcker

1.1. *Encyklopedisk och terminologisk systematik, begrepps- och termsystematik*

I ett fackordboksprojekt kan man skilja mellan olika typer av systematik. Man kan t.ex. skilja mellan encyklopedisk och terminologisk systematik.

Den encyklopediska systematiken avser fakta om ämnesområdet som sådant, medan den terminologiska avser fackspråket inom ämnesområdet.

Den terminologiska systematiken kan i sin tur indelas i begreppssystematik och term-systematik.

Begreppssystematiken avser innehållssidan. Det gäller här bl.a. att utreda vilka begreppsfält, begreppsrelationer och begreppssystem som förekommer inom fackområdet i fråga och tillämpa de vunna insikterna vid insamling, urval, bearbetning och presentation av data.

Termsystematiken avser uttryckssidan. Den blir aktuell främst i sådana fall där den planerade ordboken eller ordlistan gäller ett ungt fackområde, där terminologin ännu inte har stabiliserat sig och där syftet åtminstone delvis är normativt, eller ett etablerat fackområde vars begreppsbyggnad och därmed terminologi är stadd i omvandling. När det saknas en term för ett visst begrepp – eller när det finns flera termer för samma begrepp – innebär termsystematiken att man om möjligt skapar resp. väljer en term vars form avspeglar begreppets förhållande till angränsande begrepp i systemet.

1.2. *Implicit och explicit systematik*

Om man ser det hela i ett annat perspektiv kan man i ett fackordboksprojekt också skilja mellan implicit systematik och explicit systematik.

Den implicita systematiken är inte direkt synlig för användaren. Den avser metoden vid utarbetandet av ordboken och innebär att ett systematiskt synsätt styr dels urvalet av enheter som skall beskrivas, dels sättet att beskriva dessa enheter.

Den explicita systematiken är däremot direkt synlig för användaren. Den avser egenskaper hos den färdiga produkten och innebär att det i den förekommer vissa informationstyper och en viss struktur.

1.2.1. Implicit systematik

Den implicita systematiken kommer in på flera stadier i arbetet: vid insamling och urval av data och vid bearbetning och presentation av data.

1.2.1.1. Under datainsamlingen, då man inventerar ämnesområdets bestånd av termer och via termerna försöker bilda sig en preliminär uppfattning om vilka begrepp som förekommer där, bör man åtminstone ha klart för sig vilka huvudområden ämnet består av och förvissa sig om att de i stora drag blir intäckta av de källor man inledningsvis väljer att använda.

1.2.1.2. Vid urvalet av data krävs en något mer finmaskig systematik. Man måste göra klart för sig vilka begreppsfall som de olika huvudområdena består av för att urvalet av begrepp skall bli representativt för respektive område. Men här blir det naturligtvis fråga om ett växelspel: lika väl som lexikografens kunskap om ämnets systematik styr urvalsarbetet, kan detta i sin tur ge nya insikter som förändrar den bild av systematiken som han hade i utgångsläget. Han kanske härigenom upptäcker luckor i materialet, som tvingar honom att anlita flera källor utöver de ursprungligen valda. Han kan också upptäcka begreppsfall som blivit alltför rikligt företrädade och därför behöver reduceras. Selektion och systematisering måste gå hand i hand.

Ett hjälpmedel som med fördel kan tillgripas på det här stadiet är en ämnesklassificering av de utvalda enheterna. De generella klassificeringssystem som redan finns kan då visa sig vara alltför grovmaskiga för att på ett meningsfullt sätt kunna tillämpas på ett begränsat fackområde, och det kan då bli fråga om att skraddarsy ett system för området i fråga.

På det här stadiet kan det också vara dags att avgöra vilka termer som skall representera de valda begreppen, och det är nu som termsystematiken kommer in i bilden.

1.2.1.3. Bearbetning och presentation av data kräver naturligtvis den allra mest finmaskiga systematiken. Det gäller att utreda vilka begrepp, begreppsrelationer och begreppssystem som förekommer och låta den systematik som växer fram genom detta arbete styra utformningen av den information som ges om de enskilda begreppen och om deras relationer till andra begrepp.

Om ordboken är flerspråkig spelar systematiken också en viktig roll i samband med harmoniseringen av de inbegripna språkens termer och begrepp.

1.2.1.4. Den ideala arbetsgången när det gäller den implicita systematiken skulle kunna beskrivas som (a) terminventering, (b) begreppsinventering, (c) begreppsselektion och i samband därmed begreppssystematisering, (d) eventuell begreppsharmonisering, (e) termselektion och i samband därmed termsystematisering och (f) eventuell termharmonisering.

1.2.2. *Explicit systematik*

Den explicita systematiken manifesteras på olika plan i den färdiga produkten: i megastrukturen, i makrostrukturen och i mikrostrukturen.

1.2.2.1. *I megastrukturen*

När ordbokens huvudlista inte är systematiskt ordnad, måste den, om man vill åskådliggöra begreppssystematiken för användarna, kompletteras med andra komponenter. Dessa kan placeras på olika ställen i boken: (a) före huvudlistan, (b) insprängda i huvudlistan utan att för den skull utgöra en del av den och (c) efter huvudlistan. De utgör då, för att använda den terminologi som brukas av Hausmann & Wiegand (1989, s. 330 f) i deras utredning av ordbokens textuella struktur, (a) "front matter", (b) "middle matter" och (c) "back matter"; sammanfattande benämning "outside matter" (på svenska förslagsvis "förtext", "mellantext", "eftertext" och "utanförtext").

1.2.2.1.1. En sådan komponent i utanförtexten är en systematiskt uppbyggd introduktion till ämnesområdet, som i huvudsak förmedlar encyklopedisk information men indirekt också terminologisk. Den kan placeras som förtext eller eftertext. Normalt kan den inte behandla alla begrepp som förekommer i huvudlistan utan får nöja sig med de mest grundläggande. De termer som förekommer i huvudlistan är ofta markerade med avvikande teckensnitt:

§ 4 **Eukaryoter**

Eukaryote organismer indeholder **organeller**. Den største af disse, **cellekernen**, forekommer ofte kun i ét eksemplar pr **celle**. Den er omgivet af en dobbeltlaget, glat **membran**, kernemembranen, og er herved adskilt fra cellens andre bestanddele, **cytoplasmaet** og de øvrige organeller. Cellekernen indeholder alt kerne-DNA, som er organiseret i form af **kromatin**. Der er konstant forbindelse mellem kerne og cytoplasma via et stort antal porer i **kernemembranen**.

De vigtigste blandt de øvrige organeller er **mitokondrierne** (figur 4) og — hos de grønne planter — **kloroplasterne** (figur 5), også kaldet **grønkorn**. Mitokondrier og kloroplaster er ligesom cellekernen omgivet af en dobbeltmembran, dog af en noget anden beskaffenhed end kernemembranen.

Fig. 1 (Kaufmann & Bergenholtz, 1992)

Storleksförhållandet mellan introduktionen och huvudlistan kan växla. I Kaufmann & Bergenholtz (1992) upptar den systematiska översikten 38 av bokens 445 sidor. Som exempel på en mellanform kan nämnas Sponset & al. (1987), där den systematiska delen är placerad som eftertext och omfattar ca 300 av totalt 600 sidor. I andra änden av skalan befinner sig en typ där den systematiska introduktionen till ämnesområdet är huvudsaken och upptar i stort sett hela boken, t.ex. Sjögren (1979).

Behovet av systematiska ämnesöversikter är kanske allra störst när ordboken är två- eller flerspråkig och ämnesområdet dessutom är i hög grad kulturspecifikt, eftersom man då också måste utreda grundläggande skillnader mellan förhållandena inom de olika språkområdena. Ett typiskt sådant ämne är juridiken.

Separation og skilsmisse

Spanien

Separation (*separación -personal- jurídica*) og skilsmisse (*divorcio*) kan kun opnås ved retssag, dvs. ved dom.

Danmark

Separation og skilsmisse kan opnås på to måder, nemlig ved dom eller administrativt, dvs. ved bevilling fra en administrativ myndighed, nemlig (stats-)amtet, også kaldet overøvrigheden. For at der kan gives separation eller skilsmisse ved bevilling, skal parterne imidlertid være enige om at anvende denne fremgangsmåde samt om vilkårene for separation eller skilsmisse.

Fig. 2 (Henriksen, 1991)

1.2.2.1.2. Begreppssystematiken kan i utanförtextern också åskådliggöras genom systematiskt uppbyggda termlistor, bland vilka man kan urskilja två huvudtyper när det gäller graden av systematik. Den ena försöker reproducera det underliggande begreppssystemet.

RESOURCE ALLOCATION

Allocation System
1'4'1.1 GOVERNMENT ALLOCATION
1'4'1.2 MARKET ALLOCATION

Ownership of Resources
1'4'2.1 PUBLIC OWNERSHIP OF RESOURCES
1'4'2.2 PRIVATE OWNERSHIP OF RESOURCES

Economic System
1'4'3.1 PLANNED ECONOMY
1'4'3.2 MARKET ECONOMY
1'4'3.3 MIXED ECONOMY
1'4'3.3'1 Economic Distinction
1'4'3.3'1.1 NONMARKET SECTOR
1'4'3.3'1.2 MARKET SECTOR
1'4'3.3'2 Legal Distinction
1'4'3.3'2.1 PUBLIC SECTOR
1'4'3.3'2.2 PRIVATE SECTOR

Fig. 3 (Toft & Roth, 1990)

Den andra är en blandad typ, som visar en mer eller mindre systematisk uppdelning i delområden, under vilka termerna anförs i alfabetisk ordning .

2 GODS OCH GODSENHETER

2.1 Godstyper

2.1.1 Grundläggande begrepp

bulkods
massgods
partigods
slurry
styckegods

2.1.2 Godstyper efter befordringsätt och typ av godsenheter

expressgods
fraktgods
ilgods
pallgods
returgods
skrymmande gods
spridningsgods
vagnslastgods
volymgods

Fig. 4 (TNC 93, 1992)

1.2.2.1.3. En del fackordböcker har en särskild avdelning med grafiska framställningar av begreppssystemen, till vilka hänvisning görs från huvudlistan.

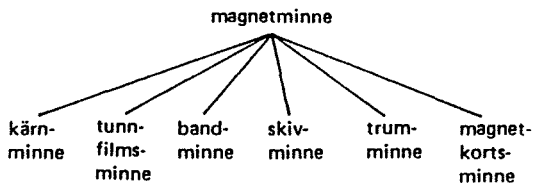

Fig. 5 (SS 01 16 01 / TNC 82, 1984)

1.2.2.1.4. Även termsystematiken kan åskådliggöras i utanförtexten genom olika typer av termlistor. Dessa kan utformas så att flerordstermer och sammansatta termer som har ett visst element gemensamt insorteras på två ställen, dels efter den fullständiga termen, dels efter det gemensamma termelementet

gångstål 3.2.30
 cirkulärt ~ 3.2.33, 29.2.52
 flertandat ~ 3.2.34
 inner- 3.2.31, 29.2.50
 invändigt ~ 3.2.31
 skiv- 3.2.33
 utvändigt ~ 3.2.32
 ytter- 3.2.32, 29.2.51

Fig. 6 (SMS 508 / TNC 78, 1985)

Registret kan också utformas som en KWIC-konkordans.

	oriented graph	32
complete	oriented graph	32
connected	oriented graph	42
converse	oriented graph	47
degree of a regular	oriented graph	34
minimally strongly connected	oriented graph	36
regular	oriented graph	34
strictly complete	oriented graph	32
strictly unilaterally connected	oriented graph	36
strongly connected	oriented graph	36
transitive	oriented graph	38
unilaterally connected	oriented graph	36

Fig. 7 (Gavare, 1972)

1.2.2.2. I makrostrukturen

Begreppssystematik kan i makrostrukturen bara visas på ett sätt, nämligen i artiklarnas inbördes ordning i huvudlistan.

1.2.2.2.1. Ordboken kan sträva efter att i makrostrukturen reproducera de underliggande begreppssystemen så långt som möjligt. Systematiken åskådliggörs i regel genom sät-tet att numrera termerna

3.5.3.4

NO fluidvolum
DE Druckmittelverbrauch (m)
EN fluid volume
FR volume (m) de fluide utilisé
SV fluidvolym

3.5.3.4.1

NO væskevolum
DE Hydrovolumen (n)
EN hydraulic fluid volume
FR volume (m) de fluide hydraulique
SV vätskevolym
Bestemmes ved rådende atmosfærisk trykk og omgivelsestemperatur.

3.5.3.4.1.1

NO teoretisk væskevolum, geometrisk slagvolum
DE theoretisches Hydrovolumen (n)
EN theoretical oil volumes, geometric cylinder capacity
FR volume (m) théorique de fluide hydraulique, cylindrée (f)
géométrique du vérin
SV ideal vätskevolym
Beregnet væskevolum for én arbeidsyklus.

Fig. 8 (RTT 56, 1988)

1.2.2.2.2. Ofta är det inte meningsfullt att försöka återge några begreppssystem; det kan ju faktiskt vara så att det inte finns några klart urskiljbara sådana att återge. Då brukar man åtminstone försöka upprätta en hierarki av begreppsfält, som får fungera som rubriker under vilka man sedan presenterar dithörande termer i alfabetisk ordning.

4.3 Coagulation phenomena

No.	Term	Definition
4301	agglomeration	Reversible or irreversible joining together of latex particles.
4302	blowing down	Removal of excess ammonia from latex by stirring the latex while passing a stream of air across the surface.
4303	coagulation	Irreversible agglomeration of particles originally dispersed in a rubber latex to form a continuous phase of the rubber and a dispersed phase of the serum.
4304	coagulum	Immediate product of coagulation of latex consisting of agglomerates of rubber particles.

Fig. 9 (BS 3558, 1980)

1.2.2.3. I mikrostrukturen

Den information som ges i mikrostrukturen och som kan bidra till att åskådliggöra systematiken är av flera slag.

1.2.2.3.1. Den encyklopediska systematiken kan givetvis tillgodoses genom en särskild avdelning inom artikeln som ger sakinformation.

1.2.2.3.2. Begreppssystematiken kan åskådliggöras exempelvis genom att ett antal begrepp behandlas under sitt gemensamma överbegrepp .

sluss

anläggning avsedd att möjliggöra genomfart av fartyg mellan olika vattennivåer i en farled

Slussen kan bestå antingen endast av en slussport (*enkelsluss*) eller av en bassäng med slussport i båda ändarna (*dubbelsluss*). En grupp av flera slussportar i en kanal kallas *slusstrappa*. Sluss eller slusstrappa ersätts ibland av en anordning bestående av ett vertikalt rörligt eller på lutande spår åkbart tråg, benämnt *fartygshiss*.

en lock

fr *écluse* f

de *Schleuse* f

Fig. 10 (TNC 93, 1992)

I tvåspråkiga ordlistor som bara ger ekvivalenter på målspråket kan det ibland också vara till hjälp för systematiken om sammansatta termer och flerordstermer där ett visst ord utgör mellan- eller slutled inte bara anförs på sin alfabetiska plats utan också sammanförs under det gemensamma ordet.

avfall waste [61. 62], discharge [E]; **animaliskt** ~ animal waste [62]; **blandat** ~ mixed waste [62]; **brännbart** ~ combustible waste [62]; **bygg** ~ construction waste [62]; **fast** ~ solid waste [62]; **flytande** ~ liquid waste [62]; **förpacknings** ~ packaging waste [62]; **gasformigt** ~ gaseous waste [62]; **gatu** ~ road sweepings (pl.) [62]; **hushålls** ~ domestic waste [61. 62]; **hygges** ~ tree trimmings (pl.)

Fig 11 (TNC 91, 1990)

Det förekommer också att man nöjer sig med att under en viss term räkna upp ett antal underordnade termer med genomskinlig betydelse utan att nödvändigtvis förse dem med definitioner, vare sig här eller på deras alfabetiska plats.

färja

fartyg speciellt utformat för transport av passagerare, bilar, tåg o d, vanligen i anslutning till landledd

Med förled specificeras lasttyp:
bilfärja, godsfärja, passagerarfärja,
tågfärja.

en ferry

fr *bac* m

de *Fähre* f, *Fährschiff* n

Fig. 12 (TNC 93, 1992)

1.2.2.3.3. Systematiken kan också åskådliggöras genom explicita hänvisningar, exempelvis till andra enheter i makrostrukturen; en sådan hänvisning avser som regel sidordnade (se Fig. 13 a) eller underordnade begrepp (se Fig. 13 b).

vindgradient

gradient som anger ändring i vindhastighet i den riktning där ändringen är störst; jfr *temperaturgradient*

- E wind gradient
- F gradient m de vent
- D Windgradient m

gradient

en storhets förändring genom längd i den riktning där förändringen är störst; jfr *temperaturgradient, vindgradient*

- E gradient
- F gradient m
- D Gradient m

Fig. 13 a och b (TNC 81, 1984)

Hänvisningar kan också gå till enheter i utanförtextern som ger systematisk information, t.ex. till ett visst kapitel eller en viss paragraf i introduktionen till ämnet (se Fig. 14) eller till en viss figur i en särskild avdelning med grafiska framställningar av de olika begreppssystemen (se Fig. 15).

genome-walking *genome walking/chromosome walking*
= genomvandring
→ kromosomvandring; § 24

magnetkortsminne →7

minne som utnyttjar *magnetkort*

- E magnetic card storage
- F mémoire f à cartes magnétiques
- D Magnetkartenspeicher m

Fig. 14 (Kaufmann & Bergeholtz, 1992)

Fig. 15 (SS 01 16 01 / TNC 82, 1984)

1.2.2.3.4. En klassningskod, som visar begreppets plats i systematiken eller åtminstone anger begreppsältet, kan också vara till en viss hjälp.

1.2.2.3.5. Termnummer är ytterligare ett sätt att åskådliggöra begreppets plats i systemet; sådana nummer kan också användas vid implicita hänvisningar inuti själva definitionerna.

6.2 Présentation

6.2.1 **dictionnaire**: Répertoire structuré d'unités lexicales comportant des informations linguistiques sur chacune d'entre elles.

6.2.1.1 **dictionnaire terminologique** (terme toléré: **dictionnaire technique**): Dictionnaire (6.2.1) qui comprend des données terminologiques (6.1.5) relatives à un ou plusieurs domaines (2.2) particuliers.

6.2.1.1.1 **vocabulaire**: Dictionnaire terminologique (6.2.1.1), basé sur un travail terminologique (8.2), qui présente la terminologie (5.1) d'un domaine (2.2) particulier ou de domaines (2.2) associés.

Fig. 16 (ISO 1087, 1990)

2. Systematik inom fackområdet lexikografi

2.1. Encyklopedisk systematik

2.1.1. Systematik i föreliggande framställningar av ämnet

Om man vill bilda sig en uppfattning om den encyklopediska systematiken inom ämnet lexikografi, faller det sig naturligt att undersöka dispositionen i några av de mer eller mindre omfångsrika och mer eller mindre heltäckande framställningar av ämnet lexikografi som föreligger.

Det verk som det då ligger närmast till hands att undersöka är givetvis *Wörterbücher* (1989–91) [Fig. 17]. Siffrorna i uppställningen avspeglar utgivarnas disposition; de versala bokstäverna visar hur man skulle kunna sammanföra de olika avdelningarna till större block. Grovt kan man där urskilja sju sådana block. Block A behandlar lexikografen i ett närmast sociologiskt perspektiv, B går in på allmänna aspekter av ämnets historia och teori och D tar upp allmänna metodfrågor. Block C ägnas helt åt enspråkiga ordböckers teori och typologi, medan block F uteslutande tar sikte på motsvarande aspekter av den tvåspråkiga lexikografen. Blocken E och G är kanske inte fullt lika intressanta i det aktuella sammanhanget.

A

1. Lexikographie und Gesellschaft
 - 1.1. Wörterbücher und Öffentlichkeit
 - 1.2. Wörterbücher und ihre Benutzer

B

2. Geschichte und Theorie der Lexikographie: Allgemeine Aspekte

C

3. Theorie der einsprachigen Lexikographie
 - 3.1. Bauteile und Strukturen von Wörterbüchern
 - 3.2. Ausgewählte Beschreibungsprobleme im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch
4. Wörterbuchtypen
 - 4.1. Allgemeine Aspekte der Wörterbuchtypologie und allgemeine einsprachige Wörterbücher
 - 4.2. Syntagmatische Spezialwörterbücher
 - 4.3. Paradigmatische Spezialwörterbücher
 - ...
 - 4.10. Auf Texte bezogene Wörterbücher

D

5. Arbeitsverfahren in der Lexikographie

E

6. Lexikographie der Einzelsprachen

F

7. Theorie der zwei- und mehrsprachigen Lexikographie
 - 7.1. Prinzipien und Bauteile
 - 7.2. Ausgewählte Beschreibungsprobleme
8. Typologie und ausgewählte Typen der zwei- und mehrsprachigen Lexikographie
9. Die zweisprachigen Wörterbücher in Geschichte und Gegenwart

G

10. Lexikographie von Hilfssprachen und anderen Kommunikationssystemen

Fig. 17. Dispositionen i Wörterbücher 1989–91.

De övriga allmänna framställningar som jag har jämfört med (Zgusta, 1971; Dubois & Dubois, 1971; Kipfer, 1984; Landau, 1984; Hausmann, 1985) är inte till särskilt stor hjälp, främst därför att viktiga komponenter saknas i dem. Kipfer och Landau ignorerar på anglosaxiskt vis de tvåspråkiga ordböckerna helt och hållet; Kipfers framställning är i övrigt systematisk men något naivistisk, Landaus mycket läsvärd men långt ifrån systematisk (jfr Svensén, 1992). Dubois & Dubois tilldelar de tvåspråkiga ordböckerna 5 sidor. Zgusta ägnar 200 av sina 350 sidor snarare åt lexikologi än åt lexikografi. Hausmann är systematisk och koncentrerad men alldeles för kortfattad.

Mitt eget bidrag till genren (Svensén, 1987) skiljer sig något från de andra därigenom att indelningen i enspråkiga och tvåspråkiga ordböcker görs på kapitelnivå och enbart avser själva betydelsebeskrivningen. När det gäller övriga informationstyper görs indelningen på en ännu lägre nivå, nämligen i underavdelningar av kapitel.

2.1.2. En tänkbar systematik

En encyklopedisk systematik över ämnet kan med fördel huvudsakligen bygga på *Wörterbücher* (1989–91), modifierad bl.a. genom att man upptar vissa drag från de andra.

1. Lexikografi och samhälle
 - 1.1. Ordboken och allmänheten
 - 1.2. Ordboken och dess syften/användning
 - 1.3. Ordbokskritik
2. Lexikografin och angränsande discipliner
3. Lexikografins historia
4. Allmän lexikografisk teori
5. Enspråkiga allmänordböcker
 - 5.1. Allmänt
 - 5.2. Typologi
 - 5.3. Strukturer
 - 5.3.1. Megastruktur
 - 5.3.2. Makrostruktur
 - 5.3.3. Hänvisningsstruktur
 - 5.3.4. Polysemistruktur
 - 5.3.5. Mikrostruktur
 - 5.4. Informationstyper
 - 5.4.1. Identifikation
 - 5.4.2. Betydelsebeskrivning
 - 5.4.3. Syntagmatisk information
 - 5.4.4. Paradigmatisk information
 - 5.4.5. Markeringar
 - 5.4.6. Kommentarer

- 5.4.7. Illustrationer
- 5.4.8. ...
- 6. Tvåspråkiga allmänordböcker
 - 6.1. Allmänt
 - 6.2. Typologi
 - 6.3. Strukturer
 - 6.3.1. Megastruktur
 - 6.3.2. Makrostruktur
 - 6.3.3. Hänvisningsstruktur
 - 6.3.3. Polysemistruktur
 - 6.3.4. Mikrostruktur
 - 6.4. Informationstyper
 - 6.4.1. Identifikation
 - 6.4.2. Ekvivalenter
 - 6.4.3. Betydelsedifferentiering
 - 6.4.4. Syntagmatisk information
 - 6.4.5. Markeringar
 - 6.4.6. ...
- 7. Specialordböcker
 - 7.1. Allmänt
 - 7.2. Typologi
 - 7.3. Syntagmatiska specialordböcker
 - 7.4. Paradigmatiska specialordböcker
 - 7.5. Ordböcker över vissa lemmatyper
 - 7.6. Ordböcker över vissa informationstyper
 - 7.7. Ordböcker över vissa språkvarianter
 - 7.8. Ordböcker över vissa texter
 - 7.9. Ordböcker för inläring
 - 7.10. ...
- 8. Lexikografiska metoder
 - 8.1. Insamling och urval av data
 - 8.2. Bearbetning av data
 - 8.3. Presentation och distribution av data
 - 8.4. Lexikografiskt projektarbete
 - 8.5. Lexikografiska hjälpmedel
- 9. De enskilda språkens lexikografi

Fig. 18. En tänkbar encyklopedisk systematik

2.2. Terminologisk systematik

På vad sätt skulle nu en terminologisk systematik över ämnet lexikografi skilja sig från den encyklopediska? I många stycken kan nog de två anses överensstämma, men det finns enligt min uppfattning också vissa skillnader.

2.2.1. Det finns element som självklart ingår i den ena typen av systematik men som inte

är lika självskrivna i den andra. Dit skulle jag vilja räkna dels lexikografins historia, dels det som i *Wörterbücher* kallas "Lexikographie der Einzelsprachen", som naturligtvis ingår i en fullständig beskrivning av ämnet men som sannolikt inte bidrar till ämnets terminologiska systematik. De saknas alltså i mitt förslag [Fig. 19]. Omvänt har jag i den terminologiska systematiken infört en särskild avdelning som inte finns i den encyklopediska, nämligen nummer 3 "Lexikaliska enheter och deras egenskaper", som närmast är avsedd att hysa de allmänt lexikologiska termer som man av olika skäl kan anse sig böra ha med i en ordbok över lexikografins termer.

1. Lexikografi och samhälle
 - 1.1. Ordboken och allmänheten
 - 1.2. Ordboken och dess syften/användning
 - 1.3. Ordbokskritik
2. Lexikografien och angränsande discipliner
3. Lexikaliska enheter och deras egenskaper
4. Allmän lexikografisk teori
 - 4.1. Typologi
 - 4.2. Strukturer
 - 4.2.1. Megastruktur
 - 4.2.2. Makrostruktur
 - 4.2.3. Hänvisningsstruktur
 - 4.2.4. Polysemistruktur
 - 4.2.5. Mikrostruktur
 - 4.3. Informationstyper
 - 4.3.1. Identifikation
 - 4.3.2. Betydelsebeskrivning: allmänna aspekter
 - 4.3.3. Syntagmatisk information
 - 4.3.4. Paradigmatisk information
 - 4.3.5. Markeringar
 - 4.3.6. Kommentarer
 - 4.3.7. Illustrationer
 - 4.3.8. ...
5. De enspråkiga allmänordbäckernas särskilda teori och problematik
 - 5.1. Betydelsebeskrivning: definitioner, parafrafer
 - 5.2. ...
6. De tvåspråkiga allmänordbäckernas särskilda teori och problematik
 - 6.1. Betydelsebeskrivning: ekvivalenter
 - 6.2. Betydelsedifferentiering
 - 6.3. ...
7. Specialordbäckernas särskilda teori och problematik
 - 7.1. Syntagmatiska specialordböcker
 - 7.2. Paradigmatiska specialordböcker
 - 7.3. Ordböcker över vissa lemmatyper
 - 7.4. Ordböcker över vissa informationstyper
 - 7.5. Ordböcker över vissa språkvarianter

- 7.6. Ordböcker över vissa texter
- 7.7. Ordböcker för inläring
- 7.8. ...
- 8. Lexikografiska metoder
 - 8.1. Insamling och urval av data
 - 8.2. Bearbetning av data
 - 8.3. Presentation och distribution av data
 - 8.4. Lexikografiskt projektarbete
 - 8.5. Lexikografiska hjälpmedel

Fig. 19. En tänkbar terminologisk systematik

2.2.2. För det andra finns det element som är gemensamma för de båda typerna av systematik men som av olika skäl bör grupperas på olika sätt. Ett sådant fall är uppdelningen i enspråkiga och tvåspråkiga ordböcker, som enligt min uppfattning är helt motiverad när man beskriver ämnet men som inte i alla avseenden är motiverad från terminologisk synpunkt. Många problem och termer är gemensamma, och en uppdelning är väl av terminologiskt intresse främst när det gäller betydelsebeskrivningen och vad därtill hör. I förslaget till terminologisk systematik har jag därför på försök infört en avdelning med allmän lexikografisk teori och sedan inrättat två avdelningar för sådant som är speciellt för enspråkig resp. tvåspråkig lexikografi. Det är t.o.m. möjligt att inte ens dessa specialavdelningar är nödvändiga utan att avdelningen "Betydelsebeskrivning" (4.3.2) skulle kunna inrymma båda.

3. Systematik i *Nordisk lexikografisk ordbok*

I projektplanen förutsätts det, att *Nordisk lexikografisk ordbok* skall vara en "allordbok" eller "allbok" i Wiegands mening (Wiegand, 1988) i så måtto att den skall förmedla dels encyklopedisk information om ämnesområdet, dels information om det fackspråk som används inom ämnesområdet. En sådan ordbok bör normalt utarbetas i samarbete mellan ämnesexperter och lexikografer/terminologer; projektet *Nordisk lexikografisk ordbok* är på den här punkten något speciellt genom att ämnesspecialisten och lexikografen är samma person.

3.1. Encyklopedisk systematik

En av ordbokens tre primärfunktioner är att förmedla fackkunskaper inom ämnesområdet, och det är framför allt här som den encyklopediska systematiken kommer in i bilden. Meningen är att den skall bli tillgodosedd genom att den alfabetiska huvudlistan kompletteras med en förtext bestående av en systematisk introduktion till lexikografien. Indirekt stöder introduktionen också en annan av ordbokens tre primärfunktioner, nämligen produktion på modersmålet.

Den systematiska introduktionen kan varken bli omfångsrik eller detaljerad, och det

blir därför nödvändigt att koncentrera sig på det väsentligaste. Av de olika avdelningarna inom den encyklopediska systematiken [Fig. 18] bör man därför enligt min mening lämna 3 och 9 nästan helt åt sidan, beröra 1 och 2 ganska flyktigt, inte fördjupa sig alltför mycket i 7 och 8 och koncentrera sig på 4, 5 och 6.

3.2. Terminologisk systematik

3.2.1. Explicit systematik

Ordbokens huvudlista är tänkt att vara alfabetiskt ordnad. Detta arrangemang tillgodoser en av ordbokens tre primärfunktioner, nämligen reception på modersmålet. Dessutom tillgodoser det i stort sett alla de fyra sekundärfunktionerna, utom möjligen produktion på främmande språk.

I och med att makrostrukturen skall vara alfabetisk ställs det också krav på den explicita terminologiska systematiken. Denna bör främst komma till uttryck i mikrostrukturen och då i första hand genom hänvisningar, dels till besläktade begrepp, dels till synonymer, dels till den systematiska introduktionen. En annan möjlighet som har diskuterats inom projektet är att också när så är lämpligt behandla ett antal sinsemellan sidordnade begrepp under det gemensamma överbegreppet.

Med tanke på ordbokens två produktionsfunktioner (varav den ena hör till primärfunktionerna), och med tanke på att den systematiska introduktionen måste bli ganska kortfattad, bör man förmodligen också kosta på sig systematiska termlistor i utanförtexten. Däremot torde det knappast vara meningsfullt med grafiska framställningar av begreppssystem etc.

3.2.2. Implicit systematik

När det gäller den implicita systematiken skall jag inskränka mig till att i huvudsak diskutera momenten insamling och urval av data.

Insamlingen av data tog sin utgångspunkt i det trespråkiga registret till *Wörterbücher* (1989–91). Detta register är från terminologisk synpunkt inte helt idealiskt som källa.

För det första utgör det ju ingen autentisk textkorpus utan består av ett urval ur en sådan.

För det andra har detta urval gjorts av respektive bidragsförfattare, och skillnaderna i fråga om terminologisk medvetenhet verkar vara ganska stora.

För det tredje är ju registret egentligen inte främst avsett som ett termregister utan som ett sakregister (även om uppslagsorden i det nästan genomgående utgörs av termer). Detta har bl.a. fått till följd att det saknas en hel del termer som förekommer i de olika bidragen och som i högsta grad tillhör det lexikografiska fackspråket, framför allt s.k. "verkstadstermer", som författarna använder tämligen ofreflekterat. För att råda bot på den bristen har registrets termförråd kompletterats med material från andra källor, men frågan är om det räcker.

För det fjärde finns det en risk för att registrets representativitet är något ojämn när det gäller lexikografins fackspråk i allmänhet. De tunga teoretiska avsnitten har till över-

vägande delen skrivits av två personer, Wiegand och Hausmann; en recensent (Görlach, 1991) har räknat ut att Wiegand ensam har skrivit nästan 16 procent av all text i de två första delarna och att Hausmann har bidragit med 35 av hela verkets totalt 350 artiklar. Dessa två – och framför allt kanske Wiegand – har skapat en egen lexikografisk teori och i samband därmed också delvis en egen terminologi. Och många av de termer de introducerar i exempelvis ett tyskspråkigt bidrag har de också försett med engelska och franska ekvivalenter, vilka samtliga, såvitt jag har kunnat finna, har införts i registret. Detta innebär att vi i registret har en viss övervikt för en begreppsbyggnad och en terminologi som är delvis nya och ännu inte har vunnit burskap överallt.

Min slutsats av detta är att projektet, när detta skrivs, på sin höjd kan anses ha avverkat momenten "termininventering" och "begreppsinventering" (se 1.2.1.4). Ännu återstår det verkliga selektionsarbetet, och som ett viktigt led i detta ingår en granskning och bearbetning av de insamlade termerna och begreppen från systematisk synpunkt. En förutsättning för att detta systematiseringsarbete skall bli framgångsrikt är enligt min mening att man också genomför åtminstone en grov klassificering av samtliga enheter i materialet.

Det kommer också att genomföras en kategoriklyvning bland termer och begrepp. De mer eller mindre "centralt lexikografiska" enheterna skall behandlas mer utförligt; de skall ha en normativ prägel och tillgodose både den terminologiska funktionen och översättningsfunktionen. De mer "perifer lexikografiska" skall behandlas mer knapphändigt; de skall ha en deskriptiv prägel och enbart tillgodose översättningsfunktionen. Som en direkt följd av detta kommer den förra gruppen att förses med både definitioner och ekvivalenter, den senare med enbart ekvivalenter.

Som jag ser det, kommer den terminologiska systematiken att bli ett ofrånkomligt hjälpmedel när det gäller att genomföra kategoriklyvningen mellan centrala och perifera termer och begrepp. Dessutom måste systematiken ligga till grund för bearbetningen av de enheter som klassats som centrala, medan kraven på systematik kanske inte behöver vara lika stora när det gäller de perifera.

Litteratur

- BS 3558 (1980): *Glossary of rubber terms*. London: British Standards Institution.
- Dubois, J. & Dubois, C. (1971): *Introduction à la lexicographie. Le dictionnaire*. Paris: Larousse.
- Gavare, R. (1972): *Graph Description of Linguistic Structures. A Linguistic Approach to the Theory of Graphs*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. *Data linguistica*, 5.
- Görlach, M. (1991): [Recension av] *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires*. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie ..., 1-2, red. F.J. Hausmann & al. (*Dictionaries. Journal of The Dictionary Society of North America*, 13, s. 127-135).
- Hausmann, F.J. (1985): *Lexikographie*. I: C. Schwarze & D. Wunderlich (red.): *Handbuch der Lexikologie* (Königstein: Athenäum), s. 367-411.
- & Wiegand, H.E. (1989): Component parts and structures of general monolingual

- dictionaries: A survey. I: *Wörterbücher ...* 1, s. 328–360.
- Henriksen, T. (1991): *Juridisk ordbog spansk-dansk*. København: Gad.
- ISO 1087 (1990): *Terminology – Vocabulary*. Genève: International Standards Organization.
- Kaufmann, U. & Bergenholtz, H. (1992): *Genteknologisk ordbog. Dansk-engelsk/engelsk-dansk molekylærbiologi og DNA-teknologi*. København: Gad.
- Kipfer, B.A. (1984): *Workbook on Lexicography. A course for dictionary users with a glossary of English lexicographical terms*. Exeter: The University. Exeter Linguistic Studies, 8.
- Landau, S.I. (1984): *Dictionaries. The art and craft of lexicography*. New York: Scribner.
- RTT 56 (1988): *Ordbok for fluidteknikk*. Trondheim: Tapir & Rådet for teknisk terminologi.
- Sjögren, P.A. (1979): *Termer i allmän språkvetenskap. Ett systematiskt lexikon*. Stockholm: Akademilitteratur.
- SMS 508/TNC 78 (1985): *Verkstadsteknisk ordlista. Skärande bearbetning*. Stockholm: Sveriges Mekanstandardisering & Tekniska nomenklaturcentralen.
- Sponsel, K., Wallenfang, W.O. & Waldau, I. (1987): *Lexikon der Anstrich-Technik. 1: Grundlagen*. 8. Aufl. München: Callwey.
- SS 01 16 01/TNC 82 (1984): *Dataordboken*. Utgåva 3. Stockholm: SIS – Standardiseringskommissionen i Sverige.
- Svensén, B. (1987): *Handbok i lexikografi. Principer och metoder i ordboksarbetet*. Stockholm: Esselte Studium & Tekniska nomenklaturcentralen.
- (1992): [Recension av] S. I. Landau: *Dictionaries. The art and craft of lexicography (International Journal of Lexicography, 5:1, s. 79–83)*.
- TNC 81 (1984): *Energiordlista*. Stockholm: Tekniska nomenklaturcentralen.
- TNC 91 (1990): *Svensk-engelsk byggordbok*. Solna: Tekniska nomenklaturcentralen.
- TNC 93 (1992): *Transportordlista*. Solna: SIS-STG & Tekniska nomenklaturcentralen.
- Toft, B. & Roth, E. (1990): *Mikroøkonomisk glosar – samt teoretiske og praktiske betragtninger over terminologi [sic] og videnrepræsentation*. Gjellerup: Systime.
- Wiegand, H.E. (1988): Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. I: H.H. Munske, P. von Polenz, O. Reichmann & R. Hildebrandt (red.): *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern* (Berlin & New York: de Gruyter), s. 729–790.
- Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie ...* (1: 1989, 2: 1990, 3: 1991), red. F.J. Hausmann, O. Reichmann, H.E. Wiegand & L. Zgusta. Berlin & New York: de Gruyter.
- Zgusta, L. (1971): *Manual of lexicography*. The Hague: Mouton.